

ตีโต-รัฐบุรุษแห่งยูโกสลาเวีย

สัณฐิณี สุวิจิตร*

บทคัดย่อ

ยอซีป บรอซ ตีโต เป็นนักปฏิวัติชาวยูโกสลาฟและเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์แห่งยูโกสลาเวีย (ค.ศ.1939-1980) ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เขาเป็นผู้นำขบวนการต่อต้านที่เรียกว่าปาร์ติซานต่อสู้กับเยอรมนี และในเดือนตุลาคม ค.ศ.1944 เขาได้ปลดปล่อยยูโกสลาเวีย หลัง ค.ศ.1945 ตีโตเป็นนายกรัฐมนตรี (ค.ศ.1945-1953) และได้สถาปนาสมาพันธ์สาธารณรัฐสังคมนิยม แม้ตีโตจะเป็นคนที่นิยมสตาลินแต่เขาก็มีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกับโจเซฟ สตาลินหลายเรื่อง และใน ค.ศ.1948 เขานำยูโกสลาเวียออกจากการเป็นสมาชิกขององค์การคอมินเทิร์น เขาเป็นผู้นำคอมมิวนิสต์คนแรกที่ทำทลายอำนาจของสหภาพโซเวียตและนำยูโกสลาเวียไปสู่สังคมนิยมด้วยนโยบายของตนเอง ใน ค.ศ.1953 เขาได้เป็นประธานาธิบดี และใน ค.ศ.1974 เป็นประธานาธิบดีตลอดชีวิต เขาสถาปนาระบบคณะผู้นำร่วมหมุนเวียนกันไป ตีโตมีชื่อเสียงทางสากลในกลุ่มประเทศสงครามเย็นทั้งสองค่ายและเป็นผู้นำคนสำคัญของขบวนการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด

คำสำคัญ: ปาร์ติซาน โจเซฟ สตาลิน คอมินเทิร์น ขบวนการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด

Abstract

Josip Broz Tito was Yugoslav revolutionary and secretary-general of the Communist Party of Yugoslavia (1939-1980). During World War II he was the leader of the resistance movement called Partisans to fight against Germany and in October 1944 helped to liberate Yugoslavia. After 1945, Tito became premier (1945-1953) and created Federation of Socialist Republic. Though Tito was Stalinist but he had several disagreements with Joseph Stalin and in 1948 he took Yugoslavia out of the Comintern. He became the First communist leader in power to defy soviet hegemony and led Yugoslavia to socialism by its own policy. In 1953 he became the president and in 1974 was the president for life. He established a unique system of collective rotating leadership for the country. Tito gained international reputation in both Cold War blocs and as the chief leader of the Non-Aligned Movement.

Key words: Partisans, Joseph Stalin, Comintern, Non-Aligned Movement.

* ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ยอซิป บรอซ (Josip Broz) หรือที่รู้จักกันในนาม **ติโต (Tito)** เป็นผู้นำยูโกสลาเวียที่มีบทบาทสำคัญในการทำให้ยูโกสลาเวียซึ่งเป็นประเทศที่แตกแยกและมีประชากรหลายเชื้อชาติที่แตกต่างกันทางด้านศาสนา วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์รวมเข้าด้วยกันเป็นปึกแผ่นจนมีสถานะเข้มแข็ง รวมทั้งเป็นอิสระจากการควบคุมของสหภาพโซเวียต การปฏิเสศบทบาทชั้นนำของโจเซฟ สตาลิน (Joseph Stalin) ผู้นำสหภาพโซเวียต ทำให้ขบวนการคอมมิวนิสต์สากลที่มีสหภาพโซเวียตเป็นแกนนำสิ้นคลอนและทำให้ติโตมีบทบาทโดดเด่นในการเมืองระหว่างประเทศทั้งทำให้ยูโกสลาเวียเป็นคอมมิวนิสต์อิสระที่ไม่ใช่รัฐบริวารของโซเวียต ติโตจึงได้ชื่อว่าเป็นรัฐบุรุษที่ยิ่งใหญ่ของยูโกสลาเวียที่ทำทลายอำนาจของสหภาพโซเวียตและเปลี่ยนวิถีแห่งประวัติศาสตร์ของประเทศและสร้างแนวทางคอมมิวนิสต์ที่เรียกว่าลัทธิติโต (Titoism) เข้าในประวัติศาสตร์ลัทธิคอมมิวนิสต์ในคริสต์ศตวรรษที่ 20

ครอบครัวและวัยหนุ่ม

ติโตเกิดในครอบครัวชาวนาฎานะปานกลาง เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม ค.ศ. 1892 ที่หมู่บ้านคุมโรเวตซ์ (Kumrovec) จังหวัดซาโกเรีย (Zagorje) โครเอเชียซึ่งขณะนั้นเป็นดินแดนใต้การปกครองของจักรวรรดิออสเตรีย-ฮังการี ฟรานโย บรอซ (Franjo Broz) บิดามีเชื้อสายโครแอต เป็นคนมีระเบียบวินัยและทำงานหนักในที่ดิน 25 ไร่ของตนเอง ส่วนมารีอา (Marija) มารดามาจากแคว้นสลอวีเนียในออสเตรีย เธอเป็นคนเคร่งศาสนาและใฝ่รู้ซึ่งต้องการให้บุตรทุกคนมีโอกาสเรียนหนังสือเท่าที่จะสนับสนุนได้ ติโตเป็นบุตรคนที่ 7 ในจำนวนพี่น้องทั้งหมด 15 คน แต่เสียชีวิตในวัยเยาว์ไป 6 คน และเขาสนิทกับแม่มาก ในวัยเยาว์ติโตเป็นเด็กขี้โรค ผอมกะหร่อง ร่างเล็ก เขาถูกส่งไปอยู่กับตาที่สลอวีเนียตั้งแต่เล็กเพื่อแบ่งเบาภาระของครอบครัว และกลับมาอยู่กับครอบครัวอีกครั้งใน ค.ศ. 1900 ขณะอายุ 8 ปี เขาต้องช่วยทำงานบ้านและในไร่เนา แม้จะได้เรียนหนังสือที่โรงเรียนของหมู่บ้าน แต่ก็ขาดเรียนบ่อยเพราะต้องช่วยบิดาทำงานในไร่ เมื่ออายุ 12 ปี เขาไม่มีโอกาสเรียนต่อชั้นมัธยมเพราะยากจนและต้องทำงานจนเจ็ครอบครัว อย่างไรก็ตาม เขาไปเรียนโรงเรียนวันอาทิตย์ที่โบสถ์คาทอลิกและได้เป็นเด็กช่วยประกอบพิธีที่แท่นบูชา แต่เมื่อเขาทำงานผิดพลาดก็ถูกไล่ออก ติโตจึงไม่เข้าโบสถ์อีกเลย และต่อมาประกาศตนเป็นคนไม่มีศาสนา

ใน ค.ศ. 1907 ญาติข้างแม่พาติโตไปทำงานที่ร้านอาหารในเมืองซีซัค (Sisak) เมืองเล็กๆ ทางตะวันออกเฉียงใต้ที่ห่างจากหมู่บ้านไป 97 กิโลเมตร แต่งานเด็กล้างชามที่หน้าเปื้อน่ายทำให้ติโตลาออกและไปขอฝึกงานเป็นช่างเครื่องที่อุดรโดยบิดาต้องเดินทางมาลงนามในสัญญารับรอง ช่วงทำงานเป็นเด็กฝึกงานตั้งแต่ 6 โมงเช้าถึง 6 โมงเย็น เขาไปเรียนภาคค่ำระหว่าง 5 โมงเย็นถึง 1 ทุ่มที่โรงเรียนช่างเทคนิคในเมืองสปาดาละ 2 วัน ติโตชอบอ่านหนังสือโดยเฉพาะหนังสือแปลแนวสืบสวนและการผจญภัย เขาผ่านการฝึกอบรมเป็นช่างเครื่องใน ค.ศ. 1910 ขณะอายุได้ 18 ปี ระหว่าง ค.ศ. 1911-1913 เขาทำงานในโรงงานหลายแห่งและเปลี่ยนงานบ่อย จนท้ายที่สุดถูกเกณฑ์เป็นทหารสังกัดกองทัพออสเตรีย-ฮังการีในปลาย ค.ศ. 1913 ต่อมาเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 เกิดขึ้นในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1914 ติโตซึ่งติดยศสิบเอกในกองพันโดมอเบรันที่ 25 (The 25th Domobran Regiment) ถูกส่งไปรบกับกองทัพรัสเซียในแนวรบแถบคาร์เพเทียน (Carpathian) และกาลิเซีย (Galicia) ตามลำดับ เขาปฏิบัติภารกิจอย่างกล้าหาญและได้รับการสนับสนุนให้ได้รับเหรียญกล้าหาญ แต่ยังไม่ทันจะได้รับมอบเหรียญอย่างเป็นทางการ กองทัพรัสเซียบุกโจมตีกองทหารออสเตรีย-ฮังการีอย่างหนักจนพ่ายแพ้เมื่อวันที่ 25 มีนาคม ค.ศ. 1915 ติโตถูกแทงบาดเจ็บสาหัสและถูกจับเป็นเชลย

ตีโตพักรักษาตัวที่โรงพยาบาลทหารในรัสเซียรวม 13 เดือน จากนั้นเขาถูกส่งไปทำงานที่ค่ายเชลยที่เมืองเปียร์ม (Perm) แถบเทือกเขายูรัลโดยทำงานซ่อมบำรุงรถไฟสายทรานส์-ไซบีเรีย ต่อมาเมื่อเกิดการปฏิวัติเดือนกุมภาพันธ์ (February Revolution) ค.ศ. 1917 ที่กรุงเปโตรกราด (Petrograd) ซึ่งทำให้ราชวงศ์โรมานอฟหมดอำนาจ¹ ช่างการปฏิวัติที่มาถึงมีส่วนทำให้คนงานในค่ายเชลยลุกฮือก่อกบฏเพื่ออิสรภาพ ตีโตได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนวิศวกรชาวโปแลนด์ให้หลบหนีขึ้นรถบรรทุกสินค้าโดยซ่อนตัวในกองกระสอบข้าวสาลีจนเดินทางถึงกรุงเปโตรกราดในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1917 เขาเข้าร่วมกับกลุ่มบอลเชวิค (Bolsheviks) และร่วมเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลเฉพาะกาล รัฐบาลเฉพาะกาลประกาศกฎอัยการศึกและสั่งจับกุมวลาดิมีร์ เลนินผู้นำพรรคบอลเชวิคและแกนนำคนสำคัญอีกหลายคนซึ่งรวมทั้งเลออน ทรอตสกีด้วย รัฐบาลสามารถควบคุมสถานการณ์ได้และมีการเปลี่ยนผู้นำรัฐบาลโดยอะเล็กซานเดอร์ เครนสกี (Alexander Kerensky) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมได้ดำรงตำแหน่งสืบทอดจากเจ้าชายลวอฟซึ่งขอลาออก ตีโตหนีไปยังฟินแลนด์แต่ถูกจับก่อนข้ามพรมแดนด้วยข้อสงสัยว่าเป็นบอลเชวิค เขาถูกคุมขังที่ป้อมปีเตอร์และปอลเป็นเวลา 3 สัปดาห์ และถูกส่งตัวกลับไปยังค่ายเชลยที่เคยถูกคุมขัง แต่สามารถหลบหนีจากขบวนรถไฟขณะหยุดจอดพักระหว่างทางได้

ตีโตเดินทางไปยังเมืองออมสค์ (Omsk) ในไซบีเรียเพื่อหาโอกาสหนีกลับไปยังยูโกสลาเวีย เมื่อเขามาถึงเมืองออมสค์ในกลางเดือนตุลาคมก็ทราบข่าวเรื่องการปฏิวัติเดือนตุลาคม (ค.ศ. 1917) เขาจึงเข้าร่วมกับหน่วยเรดการ์ดบอลเชวิคและทำงานดูแลเส้นทางรถไฟใกล้เมืองออมสค์ตลอดช่วงฤดูหนาว ค.ศ. 1917-1918 เมื่อเกิดสงครามกลางเมืองรัสเซีย (Russian Civil War ค.ศ. 1918-1921) กองกำลังฝ่ายรัสเซียขาวได้เข้ายึดเมืองออมสค์ ตีโตซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากชาวรัสเซียที่สนับสนุนบอลเชวิคหนีไปซ่อนตัวในเขตชนบท เขาได้รู้จักกับเปลาเจีย เบลูโซวา (Pelagija Belousova) สาวรุ่นวัย 16 ปี บุตรสาวของครอบครัวที่ช่วยเหลือให้ที่ซ่อนตัวซึ่งต่อมาเป็นภรรยาคนแรกของเขา² อย่างไรก็ตาม ฝ่ายต่อต้านการปฏิวัติตามไล่ล่าพวกบอลเชวิค ตีโตต้องหลบหนีอีกครั้งไปอยู่กับพวกเร่ร่อนเผ่าคีร์กิช (Khirgiz) กลุ่มหนึ่งเป็นเวลาหลายเดือน ในปลาย ค.ศ. 1919 กองทัพแดงสามารถยึดพื้นที่ส่วนใหญ่ของไซบีเรียกลับคืนได้ ตีโตในวัย 28 ปีจึงกลับมาเมืองออมสค์และได้พบเปลาเจียอีกครั้งโดยบังเอิญขณะเดินอยู่ในหมู่บ้าน คนทั้งสองแต่งงานกันในเดือนมกราคม ค.ศ. 1920 หลังแต่งงานไม่นานนักตีโตพาภริยากลับไปบ้านเกิดในโครเอเชีย

บนเส้นทางปฏิวัติ

เมื่อตีโตกลับถึงแผ่นดินเกิดในเดือนกันยายน ค.ศ. 1920 เขาพบว่ามารดาได้เสียชีวิตแล้วและโครเอเชียได้เข้าร่วมกับเซอร์เบียและสโลวีเนียสถาปนาเป็นราชอาณาจักรของชาวเซอร์เบีย โครแอต และสโลวีเนีย (Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes) โดยมีพระเจ้าอะเล็กซานเดอร์ที่ 1 (Alexander I) แห่งราชวงศ์คาราจอร์เจวิช (Karageorgević)³ เป็นประมุขชาวเซอร์เบียซึ่งเป็นชนส่วนใหญ่พยายามกีดกันชาวโครแอตไม่ให้มีอำนาจและบทบาททางการเมือง และนำไปสู่ความแตกแยกระหว่างชาวโครแอตกับชาวเซอร์เบีย

¹ สัญญา สุวังบุตร. (2551). *เลนินกับการสร้างรัฐสังคมนิยมโซเวียต*. หน้า 30-31.

² ทวีป วรติลก. (2523). *ตีโตผู้นำยูโกสลาเวีย*. หน้า 59.

³ ราชวงศ์คาราจอร์เจวิชสถาปนาขึ้นในต้นทศวรรษ 1800 เมื่อเซอร์เบียซึ่งอยู่ใต้การปกครองของจักรวรรดิออตโตมันกว่า 9 ปีเศษ (ค.ศ. 1804-1813) แยกตัวเป็นอิสระ ในช่วงเป็นเอกราชพระเจ้าคาราดอร์เด เปโตรวิช (Karadjordje Petrovic) ผู้นำเซอร์เบียจัดตั้งราชวงศ์ขึ้นปกครองและสร้างเซอร์เบียให้เป็นรัฐสมัยใหม่รวมทั้งตั้งมหาวิทยาลัยเบลเกรดขึ้น

ตีโตไม่ได้สนใจปัญหาการเมืองและสังคมในขณะนั้นเท่าใดนัก เพราะต้องดิ้นรนชวนชายทำงานทำในเมืองซาเกรบ (Zagreb) และมีชีวิตที่ยากลำบาก เมื่อพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย (Social Democratic Party) ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เป็นคนงานของสหภาพแรงงานต่าง ๆ เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ยูโกสลาเวีย (Communist Party of Yugoslavia) ในกลาง ค.ศ. 1920 ตีโตซึ่งเป็นสมาชิกสหภาพช่างเหล็กได้เป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์โดยอัตโนมัติ เขาได้เข้าร่วมกิจกรรมของพรรคในการชุมนุมเดินขบวน และช่วยหาเสียงเลือกตั้ง รวมทั้งกล่าวคำปราศรัย เมื่อมีการจัดการชุมนุมเฉลิมฉลองการปฏิวัติเดือนตุลาคมของรัสเซีย ตีโตซึ่งเคยมีประสบการณ์ในรัสเซียจะบอกเล่าเรื่องราวการเคลื่อนไหวชุมนุมของกรรมกรรัสเซีย และมักจับคำปราศรัยว่ากรรมกรจะมีชัยชนะในการต่อสู้ด้วยการลุกฮือขึ้นสู้ด้วยกำลังอาวุธเท่านั้น การที่พรรคคอมมิวนิสต์เริ่มเป็นที่นิยมของประชาชนและมักมีชัยชนะในการเลือกตั้งทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศจนกลายเป็นพรรคใหญ่อันดับ 3 ในรัฐสภา รัฐบาลกลางซึ่งเป็นนักการเมืองชาวเซิร์บจังหวัดวิตกและหาทางกวาดล้าง เมื่อคอมมิวนิสต์หัวรุนแรงลอบสังหารรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในต้นเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1921 รัฐบาลจึงออกกฎหมายปราบปรามคอมมิวนิสต์และกวาดล้างอย่างเด็ดขาด ตีโตถูกจับกุมแต่มีหลักฐานไม่เพียงพอและได้รับการปล่อยตัวในที่สุด

หลังได้รับการปล่อยตัว ตีโตไปทำงานเป็นช่างเครื่องโรงสีที่หมู่บ้านเวลีโคทรอยสโตโว (Veliko Trojstvo) นอกเมืองซาเกรบ ตลอดช่วงเวลาเกือบ 4 ปีเศษ ระหว่าง ค.ศ. 1921-1925 ตีโตมีชีวิตครอบครัวที่สงบสุข ภริยาให้กำเนิดบุตร 4 คน แต่เสียชีวิตในวัยเยาว์ 3 คน และเหลือรอดเพียงบุตรชายคนที่ 3 อย่างไรก็ดีตาม ใน ค.ศ. 1923 ชีวิตที่สงบเงียบของตีโตเริ่มเปลี่ยนแปลงเมื่ออดีตเพื่อนทหารที่เป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์มาเยี่ยมเยียนและชักจูงเขาให้เข้าร่วมขบวนการปฏิวัติ ตีโตซึ่งเบื่อหน่ายชีวิตเงียบ ๆ และงานที่ไม่มีทิศทางหน้าจึงเข้าร่วมเป็นผู้ปฏิบัติงานพรรค ใน ค.ศ. 1927 เขาถูกจับด้วยข้อหาเผยแพร่เอกสารคอมมิวนิสต์และถูกตัดสินจำคุก 7 เดือน ในช่วงที่เขาได้รับการประกันตัว เขาก็หลบหนีไป

ในต้นเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1928 ตีโตซึ่งดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์ยูโกสลาเวีย สาขาซาเกรบ จัดประชุมลับกรรมการพรรคแห่งซาเกรบขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในพรรคระหว่างกลุ่มปีกขวาที่กลุ่มปีกซ้ายเกี่ยวกับแนวทางการเคลื่อนไหวต่อสู้ กลุ่มปีกขวาเห็นว่าความขัดแย้งระหว่างชนชาติต่างๆ จะแก้ไขได้ด้วยการจัดตั้งรัฐบาลสังคมนิยมและให้สิทธิการปกครองตนเองแก่ชนชาติต่างๆ ทั้งให้พรรคคอมมิวนิสต์เป็นพรรคการเมืองถูกต้องตามกฎหมายเพื่อต่อสู้ในระบอบรัฐสภา ส่วนกลุ่มปีกซ้ายต้องการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างชนชาติต่างๆ ด้วยการให้สิทธิแยกตัวออกและให้ใช้แนวทางก่อการร้ายและวิธีรุนแรงต่อสู้กับรัฐบาล ความขัดแย้งทางความคิดดังกล่าวทำให้พรรคคอมมิวนิสต์ยูโกสลาเวียอ่อนแอและแม้องค์การโคมินเทิร์น (Comintern) พยายามประสานความขัดแย้งแต่ประสบความสำเร็จไม่มากนัก ตีโตเรียกร้องให้ยุติการแตกแยกเป็นก๊กเป็นฝ่ายเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพของการเคลื่อนไหวและเพื่อความเข้มแข็งของพรรค เขาส่งรายงานการประชุมครั้งนี้ไปยังองค์การโคมินเทิร์นซึ่งทำให้ชื่อของเขาเริ่มเป็นที่รู้จักในขบวนการคอมมิวนิสต์สากล ทั้งมีบทบาทเป็นที่ยอมรับมากขึ้นในฐานะผู้นำรุ่นใหม่ภายในพรรคคอมมิวนิสต์ยูโกสลาเวีย¹

ความเป็นผู้นำของเขาโดดเด่นมากขึ้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ฆาตกรรมด้วยสาเหตุทางการเมืองคือ ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1928 สตีเฟน ราดิช [Stephen (Stjepan) Radić] ผู้นำพรรคชาวนาซึ่งเป็นพรรคการเมืองใหญ่และสำคัญของโครเอเชียถูกยิงพร้อมนักการเมืองชาวโครแอตอีก 2 คนในสภา

¹ F. Singleton. (1985). *A Short History of the Yugoslav Peoples*. p. 110.

ผู้แทนราษฎร และเขาเสียชีวิตในเวลาต่อมา ชาวโครแอตจึงชุมนุมเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลกลางอย่างรุนแรงและจัดตั้งรัฐสภาของตนเองขึ้นที่เมืองซาเกรบทั้งปฏิเสธที่จะร่วมมือกับรัฐบาล ตีโตเห็นเป็นโอกาสปลุกระดมให้โค่นล้มรัฐบาล แต่รัฐบาลใช้กำลังปราบปรามอย่างเด็ดขาด เขาถูกจับกุมและถูกตัดสินจำคุก 5 ปี หลังรัฐบาลควบคุมสถานการณ์ได้ พระเจ้าอะเล็กซานเดอร์ที่ 1 ทรงประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ ยุบสภา และยกเลิกการปกครองส่วนท้องถิ่นเมื่อวันที่ 5 มกราคม ค.ศ. 1929 และทรงบริหารประเทศด้วยระบอบเผด็จการ

ต่อมาในเดือนตุลาคม ทรงเปลี่ยนชื่อราชอาณาจักรแห่งชาวเซิร์บ โครแอต และสโลวีเนีย เป็นราชอาณาจักรยูโกสลาเวีย (Kingdom of Yugoslavia) ซึ่งหมายถึง ประเทศของชาวสลาฟใต้ รัฐบาลยังปราบปรามพวกคอมมิวนิสต์หรือผู้ต้องสงสัยว่าฝักใฝ่คอมมิวนิสต์อย่างเด็ดขาด ตีโตซึ่งถูกคุมขังจึงโชคดีที่รอดชีวิต และคุกคือโรงเรียนการเมืองที่ดีสำหรับเขา เพราะตีโตมีโอกาสติดต่อกับเพื่อนนักโทษการเมืองหลายพวกหลายเหล่าที่มีภูมิปัญญาแตกต่างหรือใกล้เคียงกัน เขาได้พบและสนิทกับโมซา ปิเจต (Moša Pijade) ปัญญาชนชาวยิวคนสำคัญของพรรคคอมมิวนิสต์ ปิเจตซึ่งสำเร็จการศึกษาจากฝรั่งเศสและออสเตรียมีความรอบรู้ด้านวัฒนธรรมอย่างกว้างขวางและเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์พรรค เขาถ่ายทอดประสบการณ์และชี้แนะให้ตีโตได้เรียนรู้และเข้าใจลัทธิมากซ์-เลนิน (Marxist-Leninist) มากขึ้น มิตรภาพของคนทั้งสองยืนยาวตลอดชีวิต และในเวลาต่อมาปิเจตมีส่วนสนับสนุนตีโตให้ก้าวหน้าในองค์การพรรคและให้เป็นที่ยอมรับขององค์การคอมินเทิร์น นอกจากนี้ ตีโตยังมีโอกาสอ่านงานนิพนธ์ของนักปฏิวัติคนสำคัญ ๆ ในขบวนการสังคมนิยมที่ถูกกลักรอานมาเผยแพร่ในคุก ในช่วงที่ตีโตติดคุก คอมินเทิร์นได้ช่วยเหลือภริยาและบุตรชายเขาให้ไปพักอาศัยอยู่ที่กรุงมอสโก ในเวลาต่อมาภริยาของตีโตพบรักใหม่กับชาวรัสเซียและแยกทางกับเขาใน ค.ศ. 1935 ทั้งพวบุตรชายไปอยู่กับครอบครัวใหม่ด้วย

คอมมิวนิสต์ใต้ดิน

ตีโตได้รับอิสรภาพเมื่อวันที่ 12 มีนาคม ค.ศ. 1934 ก่อนครบรอบวันเกิดปีที่ 42 ได้ไม่กี่สัปดาห์ จากนั้นคณะกรรมการกลางพรรคสาขาซาเกรบส่งเขาไปกรุงเวียนนาเพื่อติดต่อประสานงานกับคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์ยูโกสลาเวียซึ่งจัดตั้งสำนักงานที่นั่น เขาได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์ยูโกสลาเวีย ตำแหน่งดังกล่าวทำให้ตีโตได้ทำงานนอกประเทศและปฏิบัติตามคำสั่งของคอมินเทิร์น รวมทั้งได้ควบคุมคณะกรรมการกลางพรรคสาขาซาเกรบ ตีโตจึงมีบทบาทสำคัญมากขึ้นและมักลอบเดินทางเข้าออกระหว่างยูโกสลาเวียกับกรุงเวียนนาบ่อยครั้ง เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพของนโยบายการเคลื่อนไหวต่อสู้ ในช่วงปฏิบัติงานนอกประเทศนี้ เขาใช้นามแฝงหรือชื่อจัดตั้งว่า “ตีโต” ซึ่งต่อมากลายเป็นชื่อตัวที่รู้จักกันดีทั่วไป ในต้น ค.ศ. 1935 ตีโตถูกส่งไปกรุงมอสโกเพื่อฝึกงานในแผนกเลขาธิการบอลข่านของคอมินเทิร์น (Balkan Secretariat Section of Comintern) ที่มอสโกเขาใช้ชื่อว่า “วอลเตอร์” (Walter) ความเป็นคนเอาการเอางาน ชยันชันแข็ง ทำงานหนัก และสงบปากสงบคำ มีส่วนทำให้ตีโตในเวลาต่อมาสนิทกับเกออร์กี ดิมิทروف (Georgi Dimitrov) เลขาธิการคอมินเทิร์น (ค.ศ. 1935-1943) ชาวบัลแกเรียซึ่งสนับสนุนเขาให้เป็นหัวหน้าพรรคคอมมิวนิสต์ยูโกสลาเวียและสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตรวมทั้งสมาชิกหน่วยตำรวจลับเคจีบี (KGB) ด้วย

ในช่วงที่ตีโตพักอยู่ที่สหภาพโซเวียต เขาพบรักกับลูเชีย เบาเออร์ (Lucia Bauer) สหายชาวออสเตรีย และแต่งงานกันในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1936 ทั้งคู่ใช้ชีวิตร่วมกันเป็นเวลานาน ๆ และแยกทางกันเมื่อตีโตเดินทางกลับไปยูโกสลาเวีย ระหว่าง ค.ศ. 1936-1937 มีการกวาดล้างคอมมิวนิสต์ระลอก

ใหญ่ในยูโกสลาเวีย มิลาน กอร์คิช (Milan Gorkić) เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์ยูโกสลาเวียถูกกล่าวหาว่ามีส่วนรับผิดชอบที่ทำให้เกิดการกวาดล้าง และเขายังพยายามดำเนินนโยบายอิสระโดยไม่ยอมรับการขึ้นนำของโคมินเทิร์น ทั้งสร้างปัญหาความขัดแย้งภายในพรรค แต่กอร์คิชซึ่งมีเส้นสายในองค์กรโคมินเทิร์นสามารถปกป้องตนเองและรักษาอำนาจการนำของเขาไว้ได้ อย่างไรก็ตาม โคมินเทิร์นมีมติให้ก่อตั้งพรรคขึ้นใหม่ โดยให้คณะกรรมการกลางอยู่นอกประเทศ ตีโตซึ่งได้รับเลือกเป็นเลขาธิการฝ่ายจัดตั้งเรียกร้องให้คณะกรรมการกลางอยู่ในประเทศ ท้ายที่สุดตกลงกันได้ว่าให้แบ่งคณะกรรมการกลางเป็น 2 ชุด ส่วนที่อยู่ใต้การนำของตีโตจะทำงานภายในประเทศโดยตีโตจะมีอำนาจควบคุมการบริหารงานของคณะกรรมการกลางในประเทศให้เป็นไปตามนโยบายของโคมินเทิร์น ทั้งสามารถขับสมาชิกที่ไม่ปฏิบัติตามแนวทางพรรคออกจากความเป็นสมาชิกพรรคได้¹ นอกจากนี้ ตีโตยังได้รับมอบหมายให้รับหน้าที่สำคัญในทางสากลด้วยการระดมกำลังอาสาสมัครชาวต่างประเทศโดยเฉพาะจากยูโกสลาเวียไปร่วมรบในสงครามกลางเมืองสเปน (ค.ศ. 1936-1939) อาสาสมัครชาวยูโกสลาฟที่เดินทางไปสเปนมี 1,500 คน และในจำนวนดังกล่าวเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ประมาณ 560 คน ตีโตต้องการเข้าร่วมในสงครามครั้งนี้ด้วย แต่โคมินเทิร์นไม่อนุญาต

ในต้น ค.ศ. 1937 ตีโตเริ่มต้นสร้างองค์การพรรคขึ้นใหม่ภายในยูโกสลาเวีย เขาเดินทางไปทั่วประเทศเพื่อติดต่อกับสมาชิกพรรคที่เขารู้จักและกับแนวร่วมกลุ่มการเมืองต่างๆ รวมทั้งสหภาพแรงงาน เขารับสมัครสมาชิกใหม่อย่างระมัดระวังเพื่อสร้างครุ่นใหม่เข้ารับช่วงการดำเนินงานภายในองค์การจัดตั้งของพรรค คุณสมบัติพื้นฐานที่ตีโตเน้นคือความจงรักภักดีต่อเขาในฐานะเลขาธิการ การยอมรับคำสั่ง การใช้ความฉลาดและไหวพริบในการปฏิบัติตามคำสั่ง และความสามารถในการทำงานเป็นชุดปฏิบัติการ ในช่วงที่ตีโตกำลังสร้างองค์การพรรคและรับสมัครสมาชิกนั้น ในสหภาพโซเวียตเป็นช่วงการกวาดล้างครั้งใหญ่ (Great Purges) ซึ่งสืบเนื่องจากการลอบสังหารเซียร์เกย์ คีรอฟ (Sergey Kirov) เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์โซเวียตเล닌กราด² กอร์คิชเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์ยูโกสลาเวียประจำโคมินเทิร์นถูกจับกุมและถูกฆ่าด้วย ตีโตจึงได้รับแต่งตั้งจากโคมินเทิร์นให้รักษาการเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์ยูโกสลาเวียในกลาง ค.ศ. 1938 และดำรงตำแหน่งอย่างเป็นทางการในต้น ค.ศ. 1939

เมื่อฮิตเลอร์ดำเนินการการผนวกออสเตรียเข้ากับเยอรมนี (Anschluss) ในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1938 ตีโตเห็นว่าเยอรมนีมีแผนจะรุกรานยูโกสลาเวียในวันข้างหน้า เขาเขียนแถลงการณ์ประณามการยึดครองออสเตรีย และเรียกร้องให้สมาชิกพรรคเร่งปรับปรุงองค์การพรรคให้เข้มแข็งทั้งเตรียมตัวเพื่อรับมือกับสงครามที่อาจเกิดขึ้นในเร็ววัน การคาดการณ์ของตีโตปรากฏเป็นจริงขึ้นเพราะต่อมาเยอรมนีได้ละเมิดความตกลงมิวนิก (Munich Agreement) ด้วยการยึดครองเชโกสโลวะเกียซึ่งทำให้อังกฤษและฝรั่งเศสยกเลิกนโยบายการเอาใจอักษะประเทศ (Appeasement Policy) และหันมาต่อต้านเยอรมนี นอกจากนี้เยอรมนียังร่วมลงนามเป็นพันธมิตรกับสหภาพโซเวียตในกติกาสัญญานาซี-โซเวียต (Nazi-Soviet Pact) เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม ค.ศ. 1939 หลังสัปดาห์หลังการลงนามในกติกาสัญญานาซี-โซเวียต เยอรมนีก็ใช้ยุทธวิธีการทำสงครามแบบสายฟ้าแลบ บุกโจมตีโปแลนด์เมื่อวันที่ 1 กันยายน ค.ศ. 1939 และนำไปสู่การเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น

¹ ทวีป วรติลก. (2523). *เล่มเดิม*. หน้า 214-216.

² สัญชัย สุวังบุตร และ อนันต์ชัย เลหาพะพันธุ์. (2557). *รัสเซียสมัยซาร์และสังคมนิยม*. หน้า 417-419.

ตีโตพยายามหว่านเหี้ยมเวลาไม่ให้พลพรรคคอมมิวนิสต์รับรู้ข้อตกลง ค.ศ. 1939 ระหว่างเยอรมนีกับสหภาพโซเวียต เพราะเห็นว่าเป็นสนธิสัญญาที่จะสร้างความไม่พอใจแก่สมาชิกพรรคซึ่งถูกสอนให้เกลียดชังลัทธิฟาสซิสต์ (Fascism) และลัทธินาซี (Nazism) เขาเร่งรัดเรื่องการจัดตั้งองค์การพรรคและเครือข่ายใต้ดินให้มั่นคง และตั้งหน่วยคอมมิวนิสต์ทั่วประเทศที่มีข่ายการติดต่อกับศูนย์กลางพรรคที่ซาเกรบ รวมทั้งมอบหมายให้แกนนำที่เขาไว้วางใจรับผิดชอบในองค์การจัดตั้งต่างๆ ทั่วประเทศในกรณีที่เขาถูกเรียกตัวไปมอสโคว์ ในกลาง ค.ศ. 1938 เขากลับไปสหภาพโซเวียตและได้รับคำสั่งให้ไปปฏิบัติงานในสำนักพิมพ์ภาษาต่างประเทศเพื่อช่วยคอมมิวนิสต์ชาวยูโกสลาฟแปลหนังสือประวัติศาสตร์ของพรรคบอลเชวิคที่สตาลินเขียนเป็นภาษาเชิร์บ-โครแอต ต่อมาในต้น ค.ศ. 1940 เขาเดินทางกลับไปยูโกสลาเวียเพื่อเตรียมต่อต้านการรุกรานของเยอรมนีที่จะมีขึ้น และตั้งเป้าหมายว่าในกรณีเกิดสงคราม พรรคคอมมิวนิสต์จะพยายามก่อการปฏิวัติยึดอำนาจตามแบบอย่างที่เคยเกิดขึ้นในรัสเซีย ทั้งคาดหวังว่าหากปฏิวัติได้สำเร็จ สหภาพโซเวียตจะช่วยเหลือสนับสนุนการสร้างประเทศบนเส้นทางสังคมนิยม¹ ในปีเดียวกัน เขาแต่งงานกับแฮร์ทา ฮาส (Herta Haas) สหายร่วมอุดมการณ์ซึ่งให้กำเนิดบุตรชายใน ค.ศ. 1941 อย่างไรก็ตาม ตีโตก็มีความสัมพันธ์กับผู้หญิงคนอื่น ๆ อีกหลายคนซึ่งรวมทั้งเลซานุกาส่วนตัว แฮร์ทาจึงหย่ากับเขาใน ค.ศ. 1943

เตรียมต่อต้านการรุกราน

ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1940 ตีโตผลักดันการจัดประชุมใหญ่พรรคครั้งที่ 5 ขึ้นที่ซาเกรบระหว่างวันที่ 19-23 ตุลาคม เพื่อสร้างความสามัคคีของผู้แทนพรรคท้องถิ่นต่างๆ ที่เคยแตกแยกกัน และกำหนดแนวทางพรรคด้านนโยบายต่างประเทศรวมทั้งกำหนดพันธกิจปฏิบัติการลับใต้ดิน การประชุมใหญ่ครั้งนี้ประสบความสำเร็จอย่างมากและเป็นการเริ่มต้นใหม่ครั้งสำคัญของพรรคคอมมิวนิสต์ยูโกสลาเวียที่มีเอกภาพและเป็นอิสระ ตีโตก็ได้รับการยอมรับจากสมาชิกพรรคชนชาติต่างๆ ว่าเขาคือผู้นำของพรรคคอมมิวนิสต์ยูโกสลาเวียที่แท้จริง มติสำคัญของการประชุมครั้งนี้คือ การสนับสนุนสมาชิกพรรคเข้าประจำการในกองทัพเพื่อจะได้รับการฝึกอบรมทางทหารและเพื่อหาทางให้กองทัพสนับสนุนพรรคในกรณีที่เกิดการปฏิวัติหรือการก่อกบฏ

เมื่อฝรั่งเศสพ่ายแพ้เยอรมนีในยุทธการที่ฝรั่งเศส ค.ศ. 1940 เยอรมนีซึ่งยึดครองพื้นที่ส่วนใหญ่ของยุโรปได้จึงเริ่มยุทธการใหม่ด้วยการโจมตีอังกฤษและนำไปสู่ยุทธการที่เกาะอังกฤษ (Battle of Britain) อิตาลีก็เห็นเป็นโอกาสบุกโจมตีกรีซในปลายเดือนตุลาคม ค.ศ. 1940 แต่ล้มเหลวที่จะยึดครอง เพราะอังกฤษสนับสนุนกรีซอย่างเต็มที่และเรียกร้องให้ยูโกสลาเวียเข้าร่วมกับฝ่ายพันธมิตรตะวันตก เยอรมนีซึ่งยึดครองโรมาเนียและบัลแกเรียได้ในต้น ค.ศ. 1941 จึงกดดันยูโกสลาเวียให้เข้าร่วมกลุ่มกติกาสัญญาไตรภาคี (Tripartite Pact) เมื่อวันที่ 25 มีนาคม ค.ศ. 1941 เพราะเยอรมนีซึ่งมีแผนบุกโจมตีสหภาพโซเวียตในเดือนมิถุนายนตามแผนปฏิบัติการบาร์บารอสซา (Operation Barbarossa) ต้องการหลีกเลี่ยงการสู้รบในคาบสมุทรบอลข่าน² อย่างไรก็ตาม หลังการลงนามได้เพียง 2 วัน กองทัพอากาศยูโกสลาฟซึ่งอังกฤษให้การสนับสนุนก็ก่อรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองและจัดตั้งรัฐบาลขึ้นปกครองประเทศ ซึ่งประกอบด้วยพรรคการเมืองทุกพรรคยกเว้นพรรคคอมมิวนิสต์ยูโกสลาเวีย

¹ Fejto, Francois. (1971). *A History of the People's Democracies*. p. 118.

² สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่: ยุโรป เล่ม 6 อักษร P-S ฉบับราชบัณฑิตยสภา. (2558). หน้า 625.

ฮิตเลอร์โกรธแค้นเรื่องการเกิดรัฐประหารอย่างมากและสั่งให้บุกยูโกสลาเวียโดยเร็ว ในต้นเดือนเมษายน ค.ศ. 1941 กองทัพเยอรมันซึ่งตั้งมั่นอยู่ในฮังการีและบัลแกเรียจึงเคลื่อนกำลังบุกยูโกสลาเวียด้วยสงครามสายฟ้าแลบ และในเวลาเดียวกันอิตาลีก็ร่วมบุกโจมตีด้านชายฝั่งทะเลเอเดรียติก ภายในสัปดาห์เดียว เยอรมนีสามารถครอบครองพื้นที่ส่วนใหญ่ของยูโกสลาเวีย และอิตาลีได้ยึดครองพื้นที่ชายฝั่งทะเลและดินแดนตอนในจากฝั่งทะเลเอเดรียติก พระเจ้าปีเตอร์ที่ 2 (Peter II) และคณะรัฐบาลต่างลี้ภัยออกนอกประเทศ หลังยูโกสลาเวียยอมแพ้เมื่อวันที่ 17 เมษายน ค.ศ. 1941 เยอรมนีใช้นโยบายแบ่งแยกและปกครองด้วยการแบ่งยูโกสลาเวียเป็น 10 เขตการปกครอง และแบ่งกันปกครองกับอิตาลี บัลแกเรียและฮังการี เยอรมนียึดครองดินแดน 2 ใน 3 ของสโลวีเนียและส่วนใหญ่ของเซอร์เบีย อิตาลีได้ส่วนหนึ่งของชายฝั่งดัลเมเชีย (Dalmatia) และเกาะต่างๆ รวมทั้งมอนเตเนโกรและบางส่วนของคอซอวอ-เมโตฮียา (Kosovo-Metohija) บัลแกเรียได้ครอบครองเซอร์เบียตอนใต้และบางส่วนของมาซิโดเนีย ฮังการีได้บัตซกา (Bačka) บารันยา (Baranja) เมดยูมูเรีย (Medjumurje) และเปรโกมูเรีย (Prekomurje) อย่างไรก็ตาม การที่ไม่ได้กำหนดเส้นเขตแดนที่ชัดเจนระหว่างดินแดนที่ถูกยึดครองมีส่วนทำให้ประเทศที่ยึดครองมีปัญหาขัดแย้งกันในเวลาต่อมาและส่งผลให้การควบคุมของเยอรมนีอ่อนแอลง ดีโตจึงใช้ประโยชน์จากปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวปลุกจิตสำนึกของชนกลุ่มน้อยในภูมิภาคต่างๆ ให้ร่วมกันต่อต้านนาซี

ในช่วงที่เยอรมนีบุกยูโกสลาเวีย ดีโตได้เตรียมการให้สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์เริ่มสะสมอาวุธและให้จัดตั้งกองกำลังกลุ่มเล็กๆ ตามหมู่บ้านและเมืองต่างๆ เพื่อฝึกใช้อาวุธที่สะสมและรวบรวมข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์ทางการเมือง ต่อมา ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1941 เมื่อเยอรมนีบุกโจมตีรัสเซียด้วยแผนปฏิบัติการบาร์บารอสซา ดีโตได้รับคำสั่งจากโคมินเทิร์นให้สู้รบแบบจรรยาวั้หลังแนวรบกองทัพเยอรมันเพื่อสนับสนุนสหภาพโซเวียตและให้ปฏิบัติการต่อสู้สุดกำลัง คำสั่งดังกล่าวคือสิ่งที่ดีโตรอคอยเพราะก่อนหน้านี้เขาไม่สามารถเคลื่อนไหวต่อต้านเยอรมนีได้เพราะเยอรมนีและสหภาพโซเวียตเป็นพันธมิตรกัน ดีโตเรียกประชุมคณะกรรมการกลางพรรคเมื่อวันที่ 27 มิถุนายน และมีมติให้จัดตั้งกองทัพปลดแอกแห่งชาติยูโกสลาเวียขึ้น เขาออกแถลงการณ์หลายฉบับเรียกร้องให้สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์และประชาชนทุกชนชาติของยูโกสลาเวียผนึกกำลังกันต่อต้านเยอรมนี มีการวางระเบียบพรรคใหม่เพื่อดำเนินสงครามเบ็ดเสร็จด้วยปฏิบัติการกองโจรหลังแนวของข้าศึก และมีมติสำคัญข้อหนึ่งคือหากพื้นที่ใดสามารถกำจัดศัตรูต่างชาติออกไปได้ให้จัดตั้งพื้นที่นั้น ๆ เป็นฐานที่มั่นทางยุทธการและจัดตั้งการปกครองเป็น “เขตปลดแอก” (liberated area) ขึ้น ทั้งให้เผยแพร่ความคิดทางการเมืองแก่ประชาชน ในกรณีนี้เขตปลดแอกถูกโจมตีจนกำลังพรรคต้องล่าถอยออกไปก็ให้ประชาชนในท้องถิ่นซึ่งเชื่อมั่นอุดมการณ์และสนับสนุนพรรคเคลื่อนไหวช่วงชิงเขตปลดแอกดังกล่าวกลับคืน¹ ยุทธวิธีดังกล่าวมีส่วนทำให้ตลอดช่วงการสู้รบในระหว่างสงคราม ความคิดทางการเมืองที่พรรคเผยแพร่ได้ขยายตัวไปทั่วประเทศและการต่อสู้ของดีโตเข้มแข็งมากขึ้นเรื่อยๆ โดยทั่วไปกลุ่มผู้ปฏิบัติการสู้รบซึ่งมีพวกคอมมิวนิสต์เป็นผู้นำจะมีชื่อเรียกกันในเวลาต่อมาว่า พวก “ปาร์ติซาน” (Partisans)

นอกจากกลุ่มปาร์ติซานของดีโตแล้ว กลุ่มต่อต้านนาซีที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่งคือ กลุ่มเชตนิค (Chetniks) ที่มีพันเอก ดรากอลยูป มีไฮโลวิช (Dragoljub Mihailović) หรือดราซา (Dražža) เป็นผู้นำ กลุ่มเชตนิคเป็นพวกกษัตริย์นิยมที่ประกอบด้วยนายทหารและพลทหารจากกองทัพที่ไม่ยอมวางอาวุธเมื่อครั้งเยอรมนีบุกยูโกสลาเวียและต่างหลบซ่อนในเขตป่าเขาในเซอร์เบีย แม้มีไฮโลวิชเคยผ่านการสู้รบในช่วง

¹ พิลลิส ออติ. (2537). ดีโต. หน้า 54.

สงครามโลกครั้งที่ 1 มาก่อน แต่ก็ไม่มีประวัติการทหารที่โดดเด่น และได้ชื่อว่าเป็นนักชาตินิยมเซอร์เบีย ชาวสุตโต้ง เขาเรียกกองกำลังใต้การบัญชาการว่า “หน่วยเชตนิคแห่งกองทัพยูโกสลาฟ” (Chetniks of the Yugoslav Army) และอ้างตนเป็นผู้พิทักษ์และผู้แทนของราชอาณาจักรยูโกสลาฟเดิม เขาเกลียดชังพวกโครแอตและพวกคอมมิวนิสต์ เป้าหมายของเขาคือการสถาปนารัฐเซอร์เบียที่เป็นเอกราชโดยมีชาวเซิร์บเป็นพลเมืองชั้นหนึ่ง และชาวโครแอตและชนชาติอื่นๆ เป็นพลเมืองชั้นสอง กองกำลังของเขามีประมาณกว่า 5,000 คน และรวมตัวกันอย่างหลวมๆ มีไฮโลวิชเป็นที่รู้จักในฝ่ายพันธมิตรเพราะเขาได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลพลัดถิ่นที่กรุงลอนดอน กลุ่มเชตนิคมักปฏิบัติการเป็นเอกเทศและบางครั้งก็ร่วมปฏิบัติการกับพวกปาร์ติซาน แต่ไม่ยอมสละอำนาจการสั่งการให้แก่กัน และมักขัดต่อกันเมื่อการโจมตีล้มเหลว อย่างไรก็ตาม ทั้ง 2 ฝ่ายต่างหวาดระแวงกัน ตลอดจนแย่งชิงทรัพย์สินและพื้นที่ที่ยึดมาได้เมื่อมีชัยชนะ²

ในเดือนกันยายนและตุลาคม ค.ศ. 1941 ตีโตพยายามเจรจากับไฮโลวิชถึง 2 ครั้งเพื่อวางนโยบายร่วมกันในการต่อต้านเยอรมนี แต่ประสบความสำเร็จไม่มากนัก เพราะไฮโลวิชไม่ต้องการตกลงใดๆ ด้วย เมื่อกลุ่มเชตนิคบุกโจมตีเมืองอูซีเซ (Užice) ที่พวกปาร์ติซานยึดครองได้ แต่ล้มเหลวและนำไปสู่สงครามกลางเมืองระหว่างเชตนิคกับปาร์ติซาน สงครามนี้ดำเนินไปควบคู่กับการปฏิบัติการรบกับเยอรมนีและอิตาลี และบางครั้งก็ปะปนกันกับปฏิบัติการตั้งกล่าวจณลันสงคราม ทั้งตีโตและมีไฮโลวิชต่างตระหนักดีว่าผลลัพธ์ของการรบคือปัจจัยสำคัญที่เกื้อหนุนการชิงอำนาจในยูโกสลาเวียหลังสงคราม อย่างไรก็ตาม การที่มีไฮโลวิชนิยมเซอร์เบียและต่อต้านโครแอตอย่างรุนแรง รวมทั้งไม่ดำเนินการสู้รบกับเยอรมนีอย่างเด็ดขาด เพราะต้องการประหยัดกำลังไว้ใช้ในตอนปลายสงคราม ทำให้เขาไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวางในทุกส่วนของประเทศ ส่วนตีโตต่อสู้เพื่อเอกราชของประเทศและเพื่อความเสมอภาคของชนชาติส่วนน้อยทุกชนชาติในยูโกสลาเวีย เมื่อเวลาผ่านไปเขาก็มีบทบาทเป็นที่ยอมรับกันมากขึ้นตามลำดับ ในต้นเดือนธันวาคม ค.ศ. 1941 ตีโตสร้างกองพลน้อยที่ 1 ชนชั้นกรรมมาชีพ (First Proletarian Brigade) ขึ้นประกอบด้วยหน่วยสู้รบอาสาสมัครชาวเซิร์บและมอนเตเนโกรมุ่งโจมตีในทุกระนาบ และเป็นกองกำลังสำคัญของพวกปาร์ติซาน

ในพื้นที่ที่กองพลน้อยและพวกปาร์ติซานยึดครองไว้ได้ ตีโตจะจัดตั้งรัฐบาลเฉพาะกาลที่เรียกว่า “คณะกรรมการประชาชน” (People’s Committees) ขึ้นปกครอง ต่อมา ในปลาย ค.ศ. 1942 ตีโตจัดประชุมใหญ่ขึ้นที่เมืองบิฮาคซ์ (Bihać) ระหว่างวันที่ 26-27 พฤศจิกายนเพื่อกำหนดแนวทางการต่อสู้เอาชนะสงคราม มีผู้แทนจากคณะกรรมการประชาชนและผู้รักชาติที่สนับสนุนแนวทางของตีโตจากดินแดนส่วนต่างๆ ทั่วประเทศเข้าร่วมประชุม การประชุมครั้งนี้ซึ่งเรียกว่า สภาต่อต้านฟาสซิสต์แห่งชาติเพื่อปลดปล่อยยูโกสลาเวีย (Anti-Fascist Council for the National Liberation of Yugoslavia – AVNOJ) ได้วางกรอบนโยบายการสร้างประเทศหลังสงคราม และอีก 2 วันต่อมา มีการจัดประชุมอีกครั้งที่เมืองไยต์เซ (Jajce) ที่ประชุมได้จัดตั้งคณะกรรมการแห่งชาติเพื่อการปลดปล่อย (National Committees of Liberation) ขึ้นประกอบด้วยสมาชิก 9 คน ซึ่ง 5 คนเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ เพื่อทำหน้าที่เป็นรัฐบาลเฉพาะกาลของผู้แทนที่เข้าร่วมประชุมทั้งหมด ตีโตได้รับเลือกเป็นประธานของคณะกรรมการแห่งชาติเพื่อการปลดปล่อย

¹ สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่: ยุโรป เล่ม 5 อักษร L-O ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2551). หน้า 447-448.

ในปลาย ค.ศ. 1943 เมื่อกองกำลังผสมอังกฤษ-อเมริกันยกพลขึ้นบกในแอฟริกาตอนเหนือและเปิดฉากการรุกตีโต้เข้าศึกเป็นครั้งแรกซึ่งนำไปสู่การรบที่ดุเดือดและสร้างความเสียหายให้แก่ฝ่ายพันธมิตรและเยอรมันในยุทธการที่เมืองเอลอะลามีน (Battle of El Alamein) อีลิปต์ กองทัพเยอรมันใต้การบัญชาการของจอมพล แอร์วิน รอมเมิล (Erwin Rommel) พ่ายแพ้ต่ออังกฤษอย่างยับเยิน กองทัพเยอรมัน-อิตาลีเริ่มถอยร่นออกจากแอฟริกาเหนือ ชัยชนะของพันธมิตรเปิดทางให้เริ่มยุทธการครั้งใหม่ในภาคพื้นทวีปยุโรปซึ่งครอบคลุมภูมิภาคบอลข่านด้วย เพราะอาณาเขตของยูโกสลาเวียคร่อมทางคมนาคมของกองทัพเยอรมันที่ผ่านภูมิภาคบอลข่าน และเป็นจุดยุทธศาสตร์ในการควบคุมฝั่งตะวันตกของทะเลเอเดรียติก ฝ่ายพันธมิตรเริ่มเห็นความสำคัญของขบวนการต่อต้านของตีโตเนื่องจากตระหนักว่ากลุ่มเซตนิคของมีไฮโลวิชไม่อาจไว้วางใจได้ เพราะหน่วยข่าวกรองของอังกฤษรายงานว่า นับแต่ ค.ศ. 1942 เป็นต้นมา มีไฮโลวิชไม่ได้ต่อต้านเยอรมนีอย่างจริงจัง ทั้งติดต่อกับทหารเยอรมันบางส่วนที่ยึดครองประเทศเพื่อร่วมมือกันต่อสู้กับฝ่ายตีโต¹ ขณะเดียวกัน ในปฏิบัติการรบหลายครั้ง ฝ่ายเซตนิคยังต่อสู้เคียงบ่าเคียงไหล่กับทหารอิตาลีด้วย ฝ่ายพันธมิตรจึงหาทางติดต่อกับตีโตและเริ่มลดการสนับสนุนด้านเสบียงและยุทธโปกรณ์แก่กลุ่มของมีไฮโลวิชเป็นระยะๆ จนในที่สุดเล็กรับรองฝ่ายมีไฮโลวิชอย่างสิ้นเชิงในกลาง ค.ศ. 1944

ข่าวการเตรียมบุกบอลข่านของฝ่ายพันธมิตรทำให้เยอรมนีตัดสินใจทุ่มกำลังกวาดล้างพวกปาร์ติซานและมุ่งกำจัดตีโต พวกปาร์ติซานต้องสู้กลางถอยพลางอย่างทรหด และสูญเสียชีวิตพลพรรคเป็นจำนวนมาก ตีโตพยายามติดต่อขอความช่วยเหลือจากองค์การคอมินเทิร์น แต่ล้มเหลว เพราะในขณะนั้นเยอรมนีระดมกำลังโจมตีสหภาพโซเวียตในยุทธการที่เมืองkursk (Battle of Kursk 5 กรกฎาคม-23 สิงหาคม ค.ศ. 1943) ทำให้สหภาพโซเวียตไม่สามารถให้ความช่วยเหลือตีโตได้² อย่างไรก็ตาม ตีโตและกองกำลังของเขาก็สามารถถอยไปตั้งมั่นยังบอสเนียตอนใต้ได้และเริ่มได้รับความช่วยเหลือด้านอาวุธยุทธปัจจัยจากอังกฤษมากขึ้นและสม่ำเสมอ เมื่ออิตาลีถอนตัวออกจากสงครามในเดือนกันยายน ค.ศ. 1943 พวกปาร์ติซานก็เห็นเป็นโอกาสเข้ายึดพื้นที่ส่วนใหญ่ของมอนเตเนโกรและชายฝั่งทะเลดัลเมเชียที่อิตาลีเคยประจำการอยู่ไว้ได้ ทั้งยังได้กำลังเพิ่มจากทหารอิตาลีและเชลยศึกที่อาสาสมัครรบกับเยอรมนีเกือบ 8,000 คน ที่มีชื่อว่า กองพลการ์ibaldi ซึ่งเป็นชื่อของจูเซปเป การ์ibaldi (Giuseppe Garibaldi) วีรบุรุษของอิตาลี

ในปลายเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1943 ฝ่ายพันธมิตรประชุมหารือกันที่กรุงเตหะราน เพื่อกำหนดนโยบายสงครามและมีมติยอมรับบทบาทการเป็นผู้นำของตีโตและความช่วยเหลือของฝ่ายพันธมิตรได้ทำให้กองกำลังของตีโตเข้มแข็งมากขึ้น³ การสู้รบเปลี่ยนจากสงครามจรยุทธ์เป็นสงครามแนวรบในที่สุด

¹ แหล่งเดิม.

² ยุทธการที่เมืองkursk เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของสงครามในแนวรบด้านตะวันออกเพราะเยอรมนีพ่ายแพ้อย่างยับเยินและต้องล่าถอยออกจากดินแดนโซเวียต ทั้งทำให้สหภาพโซเวียตเปลี่ยนจากฝ่ายตั้งรับเป็นรุกตลอดแนวรบทั้งหมดจนสิ้นสงคราม ยุทธการครั้งนี้เป็นการรุกของเยอรมนีที่มีอายุสั้นที่สุดและหน่วยทหารเกราะของเยอรมนีเสียหายด้านยุทธโปกรณ์อย่างหนัก ผลสำคัญประการหนึ่งคือเยอรมนีต้องถอนกำลังจากการปิดล้อมนครเลนินกราดซึ่งได้ทำการปิดล้อมไว้เป็นระยะเวลายาวนานถึง 900 วัน และนำไปสู่การประชุมสำคัญครั้งแรกของฝ่ายพันธมิตรที่กรุงมอสโกเพื่อหารือการเอาชนะเยอรมนีและการวางแผนการยกพลขึ้นบกที่ฝรั่งเศสเพื่อปลดปล่อยยุโรปจากการยึดครองของเยอรมัน.

³ Andrew Roberts. (2009). *Master and Commanders The Military Geniuses Who Led The West to Victory in WW II*. pp. 459-575.

ตีโตเรียกประชุมใหญ่สภาต่อต้านฟาสซิสต์แห่งชาติเพื่อปลดปล่อยยูโกสลาเวียสมัยที่ 2 ขึ้นที่เมืองไยด์เซ เมืองหลวงเก่าของบอสเนีย ระหว่างวันที่ 29-30 พฤศจิกายน ค.ศ. 1943 มีการเลือกตั้งคณะกรรมการแห่งชาติเพื่อการปลดปล่อยชุดใหม่ขึ้นและตีโตได้รับเลือกเป็นประธาน มติสำคัญประการหนึ่งของการประชุมครั้งนี้คือ การประกาศจัดตั้งรัฐบาลเฉพาะกาลขึ้นโดยถือเป็นรัฐบาลผู้แทนของประชาชนยูโกสลาฟทั้งหมดที่ชอบธรรมมากกว่ารัฐบาลพลัดถิ่นที่กรุงลอนดอนและห้ามพระเจ้าปีเตอร์ที่ 2 แห่งยูโกสลาเวียและรัฐบาลพลัดถิ่นกลับเข้ายูโกสลาเวีย จนกว่าจะมีการกำหนดระบอบการปกครองของประเทศภายหลังสงครามแล้ว แม้ประเทศพันธมิตรจะสนับสนุนรัฐบาลพลัดถิ่นแต่ก็ไม่คัดค้านตีโตและยังคงยืนยันทันช่วยเหลือสนับสนุนเขาต่อไป

ในตอนปลายสงคราม สหภาพโซเวียตซึ่งเข้ามาปลดปล่อยประเทศยุโรปตะวันออกได้ส่งกองทัพแดงเข้ามาช่วยเหลือตีโตในการขับไล่เยอรมนีออกจากดินแดนยูโกสลาเวีย ในการปลดปล่อยยูโกสลาเวีย กองกำลังของพวกปาร์ติซานที่มีตีโตเป็นผู้บัญชาการสูงสุดเป็นกำลังหลัก และกองทัพแดงเป็นเพียงกำลังเสริมเท่านั้น หลังการปลดปล่อย พรรคคอมมิวนิสต์ยูโกสลาเวียที่มีตีโตเป็นผู้นำจึงเป็นพรรคคอมมิวนิสต์แรกในยุโรปที่สามารถยึดอำนาจรัฐได้ด้วยวิธีการจัดตั้งและการต่อสู้ของตนเอง สหภาพโซเวียตจึงไม่สามารถควบคุมยูโกสลาเวียได้ง่ายเหมือนประเทศยุโรปตะวันออกอื่นๆ ในต้นเดือนมีนาคม ค.ศ. 1945 ตีโตจัดการประชุมขึ้นที่กรุงเบลเกรด และเชิญผู้แทนของรัฐบาลพลัดถิ่นเข้าร่วมด้วยเพื่อจัดตั้งรัฐบาลเฉพาะกาลใหม่และหารือเกี่ยวกับการเลือกตั้งทั่วไปหลังสงคราม รัฐบาลเฉพาะกาลชุดใหม่ที่จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 7 มีนาคม สมาชิกส่วนใหญ่เป็นคอมมิวนิสต์และมีเพียงนักการเมืองที่มาจากรัฐบาลพลัดถิ่นเพียง 3 คนที่เข้าร่วมในคณะรัฐบาล และได้ตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและรองนายกรัฐมนตรี ตีโตเป็นนายกรัฐมนตรีของรัฐบาลเฉพาะกาลซึ่งมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนสถานภาพของรัฐบาลเฉพาะกาลให้เป็นรัฐบาลที่ถูกต้องตามกฎหมาย โดยไม่ให้พรรคคอมมิวนิสต์สูญเสียบทบาทการเป็นผู้นำและถูกทอนอำนาจผู้แทนจากรัฐบาลพลัดถิ่นทั้ง 3 คนจึงแทบจะไม่มีบทบาทและอำนาจใดๆ เพราะฝ่ายคอมมิวนิสต์คุมตำแหน่งที่มีอำนาจทั้งหมด ทั้ง 3 คนจึงประท้วงด้วยการลาออกก่อนการเลือกตั้งทั่วไปที่กำหนดขึ้นในวันที่ 27 พฤศจิกายน ค.ศ. 1945

การเป็นผู้นำของประเทศ

ผลการเลือกตั้งปรากฏว่าพรรคคอมมิวนิสต์ได้คะแนนเสียงสนับสนุนถึงร้อยละ 96 ของผู้มีสิทธิออกเสียง ตีโตซึ่งประชาชนยอมรับว่าเป็นรัฐบุรุษของประเทศได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีควบกับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ในวันที่ 29 พฤศจิกายน สภาผู้แทนราษฎรลงมติยกเลิกระบอบกษัตริย์และประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ตามแบบสหภาพโซเวียตซึ่งมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 31 มกราคม ค.ศ. 1946 ทั้งมีการเปลี่ยนชื่อประเทศจากสหพันธ์ประชาธิปไตยยูโกสลาเวีย (Democratic Federal Yugoslavia-DFY) เป็นสหพันธ์สาธารณรัฐประชาชนยูโกสลาเวีย (Federal People's Republic of Yugoslavia-FPRY) ต่อมาในกลาง ค.ศ. 1963 เปลี่ยนชื่อเป็นสหพันธ์สาธารณรัฐสังคมนิยมยูโกสลาเวีย (Socialist Federal Republic of Yugoslavia-SFRY) ประกอบด้วย 6 รัฐ และ 2 จังหวัดอิสระคือ เซอร์เบีย โครเอเชีย สโลวีเนีย บอสเนีย-เฮอร์เซโกวีนา มอนเตเนโกร มาซิโดเนีย และจังหวัดวอยวอดีนา (Vojvodina) และคอซอวอ (Kosovo) เซอร์เบียซึ่งเป็นรัฐใหญ่และมีประชากรมากที่สุดจะมีบทบาทและอำนาจในการปกครองมากกว่ารัฐอื่นๆ รัฐบาลกลางจึงมีชาวเซิร์บเป็นส่วนใหญ่ ในการบริหารปกครองประเทศ ตีโตเริ่มดำเนินการจัดตั้งนารวม (collective farm) และยึดที่ดินและทรัพย์สินส่วนบุคคล

ของประชาชนที่มีมากจนเกินความจำเป็นมาเป็นของรัฐและมุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม ดีโตให้มี “การบริหารกิจการด้วยตนเอง” (Self-management) ด้วยการให้กิจการอุตสาหกรรมทุกอย่างรวมทั้งการให้บริการประเภทต่างๆ ดำเนินกิจการโดยคนงานของแต่ละกิจการเองโดยรัฐจะเข้าไปยุ่งเกี่ยววน้อยที่สุด ระบบการปกครองของดีโตและการบริหารกิจการด้วยตนเองจึงเป็นแนวทางการสร้างสรรค์สังคมนิยมตามแบบยูโกสลาเวียที่แตกต่างจากประเทศยุโรปตะวันออกอื่น ๆ ที่เป็นรัฐบริวารโซเวียต (Soviet Bloc) และเรียกกันทั่วไปในเวลาต่อมาว่า ลัทธิดีโต¹ ดีโตยังสร้างความมั่นคงของการปกครองภายในด้วยการตามล่ามีไฮโลวิชมาดำเนินคดีด้วยข้อหาร่วมมือกับนาซีและทรยศต่อชาติ มีไฮโลวิชถูกจับใน ค.ศ. 1946 และถูกตัดสินประหารด้วยการยิงเป้าเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม ค.ศ. 1947

ระหว่าง ค.ศ. 1945-1949 ดีโตดำเนินนโยบายต่างประเทศที่ใกล้ชิดกับสหภาพโซเวียตและสนับสนุนให้สหภาพโซเวียตจัดตั้งองค์การโคมินฟอรัม (Cominform) หรือสำนักข่าวสารคอมมิวนิสต์ (Communist Information Bureau) ขึ้นใน ค.ศ. 1947 เพื่อเป็นองค์การกลางประสานงานและแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์ประเทศต่าง ๆ รวมทั้งสานต่อการดำเนินงานขององค์การคอมมิวนิสต์สากลที่ 3 เขายังเห็นด้วยกับอันเดรย์ จดานอฟ (Andrei Zhdanov) นักทฤษฎีการเมืองโซเวียตเรื่องการแบ่งโลกเป็น 2 ค่ายระหว่างจักรวรรดินิยมกับสังคมนิยมซึ่งต่างห้าหน้าต่อสู้กันและไม่อาจปรองดองกันได้ ดีโตจึงปฏิเสธที่จะรับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาในแผนมาร์แชลล์ (Marshall Plan) นอกจากนี้ ดีโตยังให้ความช่วยเหลือพรรคคอมมิวนิสต์กรีซในสงครามกลางเมืองกรีซ (Greek Civil War ค.ศ. 1944-1949) และสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์แอลเบเนียให้ได้อำนาจทางการเมือง²

ดีโตดำเนินนโยบายปกครองยูโกสลาเวียอย่างอิสระโดยไม่ยอมให้สหภาพโซเวียตเข้ามายุ่งเกี่ยวในกิจการภายใน ทั้งปฏิเสธนโยบายการวางแผนจากส่วนกลางของสหภาพโซเวียตที่ต้องการให้ยูโกสลาเวียผลิตอาหารและวัตถุดิบให้แก่สหภาพโซเวียตและประเทศยุโรปตะวันออกอื่น ๆ ซึ่งไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ของเขาที่ต้องการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อให้ประเทศมั่นคงทางเศรษฐกิจ ดีโตยังต้องการจัดตั้งสมาพันธ์รัฐบอลข่าน (Balkan Federation) ขึ้นประกอบด้วย ยูโกสลาเวีย บัลแกเรีย และแอลเบเนีย และอาจรวมโรมาเนียด้วย สหภาพโซเวียตไม่พอใจอย่างมากเพราะเกรงว่าหากก่อตั้งได้สำเร็จ สมาพันธ์รัฐบอลข่านจะทำลายอำนาจของสหภาพโซเวียตในภูมิภาคบอลข่าน และส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐบริวารโซเวียตอื่น ๆ ด้วย สหภาพโซเวียตจึงพยายามทอนอำนาจพรรคคอมมิวนิสต์ยูโกสลาเวียและลดบทบาทของดีโตลงแต่ล้มเหลว และนำไปสู่ความแตกแยกระหว่างดีโตกับสตาลินใน ค.ศ. 1948 สหภาพโซเวียตเริ่มตัดความสัมพันธ์ทางการค้ากับยูโกสลาเวียในต้น ค.ศ. 1948 และในเดือนมีนาคมก็ถอนที่ปรึกษาทางการทหารและพลเรือน และให้ย้ายสำนักงานใหญ่ของโคมินฟอรัมที่กรุงเบลเกรดไปอยู่ที่กรุงบูคาเรสต์ (Bucharest) โรมาเนีย ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1948 โคมินฟอรัมซึ่งจัดประชุมใหญ่ครั้งที่ 2 มีมติให้ขับพรรคคอมมิวนิสต์ยูโกสลาเวียออกจากการเป็นสมาชิกและโดดเดี่ยวยูโกสลาเวียทางเศรษฐกิจและการเมือง ความแตกแยกระหว่างดีโตกับสตาลินยังนำไปสู่การเริ่มต้นการกวาดล้างของสหภาพโซเวียตเพื่อกำจัดพวกที่นิยมดีโตในประเทศยุโรปตะวันออกอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง และมีส่วนทำให้สหภาพโซเวียตไม่สามารถควบคุมขบวนการคอมมิวนิสต์สากลได้อีกต่อไป ดีโตก็เริ่มมีบทบาทเป็นที่ยอมรับในประเทศตะวันตกในฐานะผู้นำคอมมิวนิสต์อิสระที่มีแนวทางสร้างสังคมนิยมด้วยตนเอง

¹ Anne Applebaum. (2013). *Iron Curtain The Crushing of Eastern Europe 1944-1956*. p. 271.

² สัญชัย สุวังบุตร และอนันต์ชัย เลหาพะพันธุ์. (2555). *ทรรพะประวัติศาสตร์ยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 20*. หน้า 250-251.

หลังสหภาพโซเวียตโดดเดี่ยวยูโกสลาเวีย ตีโตหันมาสร้างความสัมพันธ์และรับความช่วยเหลือจากประเทศตะวันตกโดยมีเงื่อนไขว่าความช่วยเหลือดังกล่าวต้องไม่มีข้อผูกมัดทางการเมืองใดๆ ทั้งสิ้นระหว่าง ค.ศ. 1949-1959 อังกฤษและโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาให้ความช่วยเหลือด้านการเงินและการส่งผู้เชี่ยวชาญมาให้คำปรึกษาและอื่น ๆ รวมทั้งสนับสนุนให้ได้กู้ยืมเงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund-IMF) และธนาคารโลก ตีโตยังปรับปรุงความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านให้แน่นแฟ้นมากขึ้นด้วยการจัดทำกติกาสถิติสัญญาบอลข่าน (Balkan Pact) ใน ค.ศ. 1954 กับกรีซและตุรกีซึ่งเป็นประเทศสมาชิกองค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือหรือนาโต (North Atlantic Treaty Organization- NATO) เพื่อค้ำประกันความมั่นคงด้านพรมแดนระหว่างกัน เขายังดำเนินนโยบายเป็นกลางในช่วงสงครามเย็น (Cold War) และหันไปสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับประเทศที่กำลังพัฒนามากขึ้น

การเมืองระหว่างประเทศ

ใน ค.ศ. 1955 นีกิตา ครุชชอฟ (Nikita Khrushchev) ผู้นำคนใหม่ของสหภาพโซเวียตซึ่งดำเนินนโยบายต่างประเทศใหม่ด้วยแนวทางการอยู่ร่วมกันโดยสันติกับประเทศทุนนิยมและการยอมรับแนวทางอันหลากหลายของการสร้างระบอบสังคมนิยมที่แตกต่างจากสหภาพโซเวียตเดินทางไปเยือนกรุงเบลเกรด เพื่อปรับความสัมพันธ์กับประธานาธิบดีตีโตซึ่งถูกโดดเดี่ยวจากขบวนการคอมมิวนิสต์สากล ครุชชอฟหวังว่าการปรับความสัมพันธ์ครั้งนั้นจะทำให้ยูโกสลาเวียกลับเข้าค่ายสังคมนิยมที่มีสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำ แต่ตีโตยืนยันการเป็นคอมมิวนิสต์อิสระและปฏิเสธที่จะเข้าร่วมในองค์การสนธิสัญญาออร์ซอ (Warsaw Treaty Organization) ทั้งเรียกร้องให้สหภาพโซเวียตยุบเลิกโคมิเนฟอรัมซึ่งครุชชอฟก็ยอมรับ¹ บทบาทดังกล่าวมีส่วนเสริมสร้างชื่อเสียงแก่ตีโตทั้งภายในและภายนอกประเทศมากขึ้น ในกลางทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา ตีโตสนับสนุนนโยบายการผ่อนคลายความตึงเครียดของสงครามเย็น (Détente) กับประเทศตะวันตกของสหภาพโซเวียต ทั้งไม่ต่อต้านสหภาพโซเวียตมากนักในเหตุการณ์การลุกฮือของชาวฮังการี ค.ศ. 1956 การบุกเชโกสโลวะเกีย ค.ศ. 1968 ในเหตุการณ์ฤดูใบไม้ผลิแห่งกรุงปราก (Prague Spring) และการส่งกำลังเข้าไปในอัฟกานิสถาน ค.ศ. 1979 อย่างไรก็ตาม ในปลายทศวรรษ 1970 ตีโตได้สร้างสายสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนซึ่งในเวลานั้นมีปัญหาขัดแย้งกับสหภาพโซเวียต สัมพันธ์ไมตรีกับจีนดังกล่าวมีส่วนทำให้เลโอนิด เบรจเนฟ (Leonid Brezhnev) ผู้นำสหภาพโซเวียตไม่พอใจและทำให้สัมพันธ์ภาพระหว่าง 2 ประเทศไม่ราบรื่นเหมือนที่เป็นมา²

ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่เป็นอิสระจากสหภาพโซเวียต ตีโตมีบทบาทสำคัญในการร่วมก่อตั้งกลุ่มไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (Non-Aligned Movement) กับผู้นำอียิปต์ อินเดีย อินโดนีเซีย และกานา (Ghana) ใน ค.ศ. 1961 โดยเน้นความเป็นกลางที่ไม่ผูกพันกับมหาอำนาจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง รวมทั้งไม่ผูกพันกับพันธมิตรใดๆ ทางทหาร ตีโตเป็นเลขาธิการคนแรกของกลุ่มไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดและเขาผลักดันการจัดประชุมใหญ่ครั้งแรกของกลุ่มขึ้นที่กรุงเบลเกรดในเดือนกันยายน ค.ศ. 1961 ผลสำคัญของการประชุมคือ การมีมติให้ต่อต้านนโยบายไม่เป็นธรรมของประเทศมหาอำนาจ เช่น การกีดกันผิว (Apartheid) และลัทธิอาณานิคมใหม่ ตีโตจึงมีบทบาทเป็นที่ยอมรับในการเมืองระหว่างประเทศ ระหว่าง

¹ สัญชัย สุวังบุตร. (2558). *ยุโรปในสงครามเย็น ค.ศ.1945-1991*. หน้า 71.

² Robert Service. (2005). *A History of Modern Russia from Nicholas II to Vladimir Putin*. p. 476.

ค.ศ. 1954-1968 เขาเดินทางไปเยือนประเทศต่างๆ ทั้งในยุโรป เอเชีย และแอฟริกา กว่า 30 ประเทศ และมีโอกาสพบผู้นำสำคัญระดับโลกหลายคน ตีโตนำประสบการณ์ที่ได้พบเห็นมาปรับปรุงยูโกสลาเวียให้เหมาะสมและทันสมัยมากขึ้น ใน ค.ศ. 1967 ยูโกสลาเวียเป็นประเทศคอมมิวนิสต์ประเทศแรกที่ยอมให้ชาวต่างชาติทุกประเทศเดินทางเข้าประเทศได้โดยไม่ต้องมีหนังสือประทับตราการเดินทาง¹

ใน ค.ศ. 1971 ตีโตได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีสมัยที่ 6 (วาระละ 5 ปี) นโยบายสำคัญของเขาคือการแก้ไขรัฐธรรมนูญ โดยให้มีคณะประธานาธิบดีร่วม (collective presidency) จำนวน 8 คนซึ่งเลือกผู้แทนมาจาก 6 สาธารณรัฐ และ 2 จังหวัดอิสระ คณะประธานาธิบดีร่วมจะมีประธานาธิบดีเป็นผู้นำโดยเลือกจากผู้แทนของสาธารณรัฐซึ่งหมุนเวียนกันดำรงตำแหน่งประมุขของประเทศ และประธานาธิบดีแต่ละสาธารณรัฐในคณะประธานาธิบดีร่วมจะเป็นรองประธานาธิบดีโดยตำแหน่งโดยมีวาระ 1 ปี สาธารณรัฐและจังหวัดอิสระมีอำนาจการปกครองตนเองมากขึ้น และรัฐบาลกลางจะควบคุมเพียงนโยบายหลักที่เกี่ยวกับการป้องกันประเทศ ความมั่นคงภายใน กิจการระหว่างประเทศ การเงินการคลัง และการค้าภายใน รัฐธรรมนูญฉบับแก้ไขซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1974 ได้วางพื้นฐานของการปกครองและความเป็นปึกแผ่นทางการเมืองให้แก่ยูโกสลาเวียในการแก้ปัญหาเรื่องการแก่งแย่งชิงดีกันระหว่างชนชาติต่างๆ หลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ตีโตได้รับการแต่งตั้งจากรัฐสภาให้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีตลอดชีวิต เนื่องจากเป็นผู้พัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าและเพื่อตอบแทนคุณความดีที่ช่วยกู้เอกราชของประเทศในช่วงสงคราม

หลัง ค.ศ. 1974 เป็นต้นมา ตีโตในวัย 82 ปี เริ่มลดบทบาทของเขาลงในการบริหารประเทศ และให้อำนาจคณะประธานาธิบดีร่วมทำหน้าที่ปกครองแทนมากขึ้น เขาเดินทางไปเยือนต่างประเทศบ่อยครั้งและชอบทำหน้าที่ต้อนรับการเยือนยูโกสลาเวียของผู้นำประเทศต่างๆ แม้ตีโตจะสูงวัยแต่เขาก็ยังคงมีสุขภาพดีและทำงานวันละ 8 ชั่วโมงตามเดิม โดยตื่นตั้งแต่ 6 โมงเช้า ชงกาแฟกินเอง 1 ถ้วยตามความเคยชินตั้งแต่หนุ่มๆ อ่านหนังสือพิมพ์เสร็จแล้วจึงเริ่มทำงานและแบ่งเวลาพักเป็นช่วงๆ จนถึงดึก เขาจะเข้านอนตอนเที่ยงคืนหรือดึกกว่านั้นเป็นประจำ ในชีวิตทั่วไป ตีโตชอบแต่งตัวและสะสมเสื้อผ้าที่ตัดเย็บด้วยช่างฝีมือชั้นยอดที่พร้อมจะสวมได้ทุกโอกาสโดยมีหลายสิบตู้ เขาชอบนั่งรถเมอร์ซิเดสเบนซ์ ดีมิวสกีเหล่าองุ่นแดงยูโกสลาเวียและสูบบุหรี่อย่างดี ตีโตมีบ้านพักทั้งใหญ่และเล็กกว่า 35 แห่ง แต่บ้านที่เขาชอบมากที่สุดและชอบมาพักผ่อนเป็นประจำคือ บ้านพักฤดูร้อนบนเกาะบรียูนิ (Brijuni) ซึ่งเป็นเกาะที่สวยงามในทะเลเอเดรียติก สร้างขึ้นอย่างเรียบร้อย และงดงามบนเนื้อที่ 177 ไร่ ซึ่งรวมทั้งสวนสัตว์และสวนพฤกษศาสตร์ด้วย และมักใช้บ้านพักหลังนี้เป็นที่รับรองประมุขของประเทศและบุคคลสำคัญรวมทั้งดารานักภาพยนตร์ที่มีชื่อเสียงของโลกที่มาเยี่ยมเยือน

ในปลาย ค.ศ. 1979 ตีโตล้มป่วยและเข้ารับการรักษาตัวที่โรงพยาบาลเนื่องจากระบบไหลเวียนโลหิตอุดตัน ในต้นเดือนมกราคม ค.ศ. 1980 อาการของเขาดีขึ้นในระยะแรก แต่ต่อมามีโรคแทรกซ้อนหลายโรค ตีโตในวัย 87 ปีไม่อาจฟื้นตัวและถึงแก่อสัญกรรมเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม ค.ศ. 1980 ก่อนอายุ 88 ปีเพียง 3 วัน รัฐบาลจัดงานรัฐพิธีศพเขาอย่างยิ่งใหญ่ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นงานรัฐพิธีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในยุโรปในขณะนั้น มีผู้แทนจากประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติ 128 ประเทศจากจำนวน 154 ประเทศเข้าร่วมไว้อาลัยและแสดงความเคารพ โดยมีพระประมุข 4 พระองค์ พระราชวงศ์ 6 พระองค์ ประธานาธิบดีจาก 32 ประเทศ นายกรัฐมนตรี 22 คน และผู้แทนหรือเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์อีกกว่า 100 คน

¹ สารานุกรมประเทศในทวีปยุโรป ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2550). หน้า 102.

นิตยสาร *Time* ตีพิมพ์ว่าเป็นเหตุการณ์ที่สร้างความตื่นตะลึงที่สุดเท่าที่ยุโรปเคยประสบในรอบ 10 ปีที่ผ่านมาหลังจากพิธีไว้อาลัยชาร์ล เดอ โกล (Charles de Gaulle) ประธานาธิบดีฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1970

บรรณานุกรม

ทวีป วรติลก. (2523). *ตีโตผู้นำยูโกสลาเวีย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ลายสือไทย.

สัญญาชัย สุวังบุตร. (2551). *เลนินกับการสร้างรัฐสังคมนิยมโซเวียต*. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภารการพิมพ์.

_____. (2558). *ยุโรปในสงครามเย็นค.ศ.1945-1991*. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภารการพิมพ์.

สัญญาชัย สุวังบุตร และอนันต์ชัย เลหาพะพันธุ์. (2555). *ทรรปณะประวัติศาสตร์ยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 20*. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภารการพิมพ์.

_____. (2557). *รัสเซียสมัยซาร์และสังคมนิยม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศรีปัญญา.

สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่: ยุโรป เล่ม 5 อักษร L-O ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2551). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่: ยุโรป เล่ม 6 อักษร P-S ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2558). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

สารานุกรมประเทศในทวีปยุโรป ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2550). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

ออดี, ฟิลลิส. (2537). *ตีโต. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงแปล*. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง.

Applebaum, Anne. (2013). *Iron Curtain The Crushing of Eastern Europe 1944-1956*. London: Penguin Books.

Djokic, Dejan and Ker-Lindsay, James. (2011). *New Perspectives on Yugoslavia: Key Issues and Controversies*. London: Routledge.

Fejto, Francois. (1971). *A History of the People's Democracies*. Penguin: Middlesex.

Roberts, Andrew. (2009). *Master and Commanders The Military Geniuses Who Led The West to Victory in WW II*. London: Penguin Books.

Service, F. (2005). *A History of Modern Russia from Nicholas II to Vladimir Putin*. Cambridge: Harvard University Press.

Singleton, F. (1985). *A Short History of the Yugoslav Peoples*. Cambridge: Cambridge University Press.